

منبت کاری یکی از هنرهای دست ساز ایرانی است که از حدود ۱۵۰۰ سال قبل در برخی از مناطق کشور رواج داشته که بنابر اسناد تاریخی موجود، خاستگاه اصلی منبت سنتی (ظریف) در استان فارس، شهر آباءه است. این هنر اصیل ایرانی که از ریشه نبات (گیاه) گرفته شده، هنر کنده کاری روی چوب است. قدیمی ترین اثر منبت موجود در این منطقه، مربوط به نیمه اول قرن سوم هجری قمری است که یک لنگه در چوبی متعلق به مسجد جامع عتیق شیراز است. ۹۰ درصد از

هنرمندان صنایع دستی در آباءه، منبت کار هستند که هنرمندی شان، آباءه را با عنوان شهر منبت جهان به ثبت رسانده است؛ بسیاری از کارگاه های منبت در آباءه، خانگی هستند. ابزار اصلی این هنر، وسیله ای به نام مغار است که انواع گوناگون آن برای کنده کاری استفاده می شود. عمق کنده کاری و ظرافت کار، نقش تعیین کننده ای در ارزش آن دارد. منبت کاری کاخ مرمر یادگار احمد امامی اهل آباءه است.

پرونده ویژه
روز صنایع دستی

تهرانی ها از گذشته تا کنون چه هنرهایی دارند؟

مهارت های روبه زوال

مهدیه تقوی راد
۲۰ خرداد ماه، روز جهانی صنایع دستی است؛ روزی برای دستباف ها و هنرهای پر نقش و نگار که نمی توان برای آنها قیمتی را متصور شد. هر رنگ و هر نقش داستانی در دل خود دارد که تنها کافی است با گوش جان به آن دل بسیاری تا شاهد رواج و پستی شان باشید. تهران هم از این ثروت رنگارنگ بی نصیب نبوده و صنایع دستی و مهارت ها و فنون هنری دارد که در این کلات شهر ریشه دوانده و تا کنون نسل به نسل دست به دست شده است و رگه هایی از آن در گوشه و کنار این شهر دیده می شود.

سیم های زیبایی بخش

مینیای خانه بندی یا مینیای سیمی، هنری است که با استفاده از مفتول های بسیار نازک منجر به خلق محصولات هنری می شود. هنرمند میناکار در این روش سیم ها را به شکلی که می خواهد در می آورد و آنها را روی صفحه کار می چسباند و بعد با یک لایه شیشه محصول می پوشاند. محصول آماده شده را در کوره تا دمای یک هزار درجه سانتی گراد حرارت می دهند تا مفتول ها ذوب و کار یک دست شود. بعد از این مرحله رنگ های پودری مخصوص میناکاری روی سطح کار پاشیده می شود و بعد برای دوام رنگ ها محصول را مجدداً در کوره حرارت می دهند تا قطعات مینا به جوش بیاید. بعد برای باز شدن رنگ مفتول های سیاه شده آنها را در اسید قرمز می دهند تا به رنگ اولیه خود دربیایند. تفاوت این نوع میناکاری با مینیای نقاشی این است که در مینیای نقاشی گل و بوته ها را با هنر نقاشی استاد میناکار ترسیم می کنند اما در مینیای خانه بندی این گل و بوته ها حاصل کنار هم نشستن صدها سیم بسیار نازک مسی است.

محافظ حصیری

به گفته تهران شناسان، حصیرهای سنتی در گذشته زینت بخش پنجره ها و بالکن های خانه های باصفای قدیمی بود و جلوی ورود نور شدید و حرارت آفتاب و حتی بسیاری از حشرات به خانه ها را می گرفت. اما با مدرن شدن زندگی های شهری، دیگر بساط حصیربافی ها و حصیر فروشی ها در شهرها کم رونق شد اما هنوز هم هستند کارگاه هایی که در دل پایتخت بنا به نیاز مشتری حصیر می بافند. حصیر هم مانند قالی روی را با فاندگی و تک تک با دست بافته می شود و برای هر سانتی مترش (هر نی حصیر) باید قلوچه های آهنی به تعداد نخ ها در هم گره بخورد تا در پایان یک پرده یا قواره حصیر آماده استفاده شود. از پرده های حصیری می توان برای فضای باز خارج از خانه و حتی داخل خانه استفاده کرد. در تهران چوب حصیر به علت بافت های درونی خاصی که دارد می تواند گرمای هوا را جذب کند. به همین دلیل از حصیرهای سنتی می توان به عنوان یک پوشش مناسب برای کولرها در برابر آفتاب استفاده کرد.

تراش روی شیشه

تراش شیشه یکی از متداول ترین و زیباترین هنرهای است که روی شیشه انجام می شود. در این هنر با استفاده از سنگ های مخصوص که درجه سختی آنها بیش از سختی شیشه است، طرح های مختلف روی شیشه نقش می بندد تا هنرمند تراشکار به شیشه جانی دوباره ببخشد. در تراش شیشه ابتدا محل طرح مورد نظر مشخص و سپس با نگاه داشتن ظرف شیشه ای در دست و نزدیک کردن آن به سنگ تراش، نقوش دلخواه روی شیشه حک می شود. پس از تراش، نقاط تراش خورده را صیقل می دهند. نقوش مورد استفاده در تراش شیشه ذهنی و الهام گرفته از برداشته ها و بینش های شخصی تراشکاران است که اکثراً شامل نقوش ختایی، گل گندمی و نقوش هندسی اسلامی از جمله ستاره شش پر، شمشه و... می شود.

نقاشی روی چرم

از نقاشی روی چرم برای تزئین آیین، زیر لیوانی، جعبه های قرآنی و جلد کتاب و... استفاده می شود. گفته می شود نقاشی روی چرم از دوران قاجار در تهران شروع شده و برای این کار ابتدا سطح داخلی کار را با روغن مخصوص پوشش می دهند و سپس در صورت لزوم نقاشی را روی کار کبھی می کنند. رنگ های استفاده شده روی چرم از نوع گواش یا آکر بلیک است که به راحتی پاک می شوند. روغن کاری معمولاً در چند مرحله انجام می شود و هر بار با قلم موی نرم، قشری نازک از روغن به تمام سطوح مالیده می شود. این مرحله باید دور از گردوغبار انجام گیرد. نقاشی های استفاده شده روی چرم گل و مرغ، مینیاتور غالباً به سبک طرح های قدیمی به کار گرفته می شود. این مهارت در سال های اخیر به شکل متنوعی از سوی هنرمندان اجرا می شود.

جادوی شیشه گری

شیشه گری سنتی، یکی از رشته های کهن و قدیمی شهرری محسوب می شود که شیشه گری فوتی چیزی شبیه جادو است. در کارگاه شیشه گری، برای تولید محصولات با روش فوتی از خمیر مذاب شیشه در چند مرحله انجام می شود. اول شیشه را به صورت مذاب در می آورند. سپس با میله دم، ماده مذاب را بر می دارند و مرحله ثابت کردن آن روی نوک میله شروع می شود. در ادامه ماده مذاب را روی میز کار وزن می دهند و آن را گرد می کنند. بعد از آن دوباره خمیر شیشه را گرم کرده و در میله فوت می کنند تا حباب کوچکی در وسط خمیر به وجود بیاید. بعد از این مرحله، خمیر را تا زمانی که سرخی آن از بین برود، سرد می کنند. در این مرحله استاد کار با چرخاندن میله دم، شکل اولیه ظرف را می سازد و برای یکنواخت کردن آن ظرف را قاشق کاری می کند. سپس شیشه شکل داده شده را به قالب سازی می دهد تا محل اتصال شیشه به میله فلزی واگیره را شبیه بزند. در ادامه استاد کار میله دم را از محل شیار جدا می کند. بعد از جداسازی، نوبت به مرحله شکل دادن و ساخت دهانه طرف می رسد. سپس دسته و تزئینات لازم را روی ظرف شیشه ای قرار می دهند و در آخر با میله واگیره، طرف را به پشت بر می گردانند و آماده بردن به گرمخانه می کنند. در نهایت کوره را خاموش می کنند تا ابزار و وسایل حین سرد شدن کوره، خنک بشوند. هنوز در برخی از محله های قدیمی تهران شیشه گرها فعالند.

هم و غم فاطمه ذاکریان برای مهارت افزایی مردم شهرش بانویی که خراشاد را جهانی کرد

رشته توبافی را احیا کرده و نام خراشاد را به جهان شناسانده است. فاطمه ذاکریان، بانوی کار آفرینی است که نوروز امسال هم سرنوشت زندگی اش دستاویز مستند صدا و سیما و با عنوان «قهرمانان معمولی» مهمان خانه های ما شد. او با هنر پارچه بافی سنتی روستای خراشاد موفق شده توجه خیلی ها را به این تکه از خراسان جنوبی جلب کند. ذاکریان که اکنون مدیرعامل شرکت توبافی خراشاد است، از چند سال قبل برای احیای این هنر منسوخ و اشتغال زایی بانوان روستا پیشقدم شده است.

مهارت متفاوت

یکی از بانوان توانمند بیرجندی است که در زمینه تولیدات دستباف «توبافی» نه تنها در خراسان جنوبی بلکه در دیگر استان ها و حتی کشورهای اروپایی شناخته شده است. بانویی که توانسته مهاجرت معکوس به روستای خراشاد را رقم بزند و برخی از افرادی که به دلایل مختلف از جمله خشکسالی از روستا مهاجرت کرده بودند دوباره برگردند و مشغول بافت حوله شوند. به گفته او در بسیاری از شهرهای ایران هنر پارچه بافی وجود دارد؛ اما همه ساده بافی می کنند. آنچه روستای خراشاد را متمایز کرده این است که آنها روی طرح ها و نقش های مختلف کار می کنند و اکنون در جای جای ایران، هنر دستباف خراشاد را آموزش می دهند.

آموزش و ترویج توبافی

ذاکریان علاوه بر ترویج فرهنگ صنایع دستی و روی آوردن به مشاغل سنتی استان، توانسته با راه اندازی آموزشگاهی در مرکز استان در خانه تاریخی «اعتمادی نیا» زمینه بازدید گردشگران خارجی و آشنایی آنها با دستباف های بانوان خراسان جنوبی و اشتغال زایی نیز فراهم کند. این بانوی هنرمند تا کنون به بیش از ۲ هزار نفر در بیرجند حوله بافی آموزش داده و حالا برخی از این افراد امروز خودشان تبدیل به کارآفرین شده و چندین نفر را در این حوزه مشغول به کار کرده اند. به گفته ذاکریان کوچک ترین یافته حوله در خراشاد ۶ سال دارد و مسن ترین فرد هم ۷۸ ساله است که نسل به نسل آموزش ها را از مادر و مادر بزرگها یاد گرفته اند و دوست دارد یک کارخانه نساجی کوچک در منطقه خراشاد تأسیس کند تا حتی برای خرید نخ نیز به جای دیگری مراجعه نکنند و بتوانند دستگاه های تولید نخ نیز داشته باشند. یعنی صرف تا صدم ماجرا توسط خودشان انجام شود.

